

Людмила ОВСІЄНКО,

orcid.org/0000-0002-8450-7305

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри української мови*

Інституту філології

Київського університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) l.ovsienko@kubg.edu.ua

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОГО УСНОГО І ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ

Процес навчання у ЗВО, окрім активної співпраці, передбачає діагностику рівня отриманих результатів, яка складається з контролю та перевірки здобутих знань, умінь і навичок; оцінювання рівня їх сформованості; аналізу отриманих показників; рефлексії; коригування освітнього процесу та прогнозування подальшої навчальної діяльності. У публікації ми зосереджуємо увагу на оцінюванні результатів, адже, на нашу думку, воно є основним складником навчального контролю і підґрунтям для аналізу, коригування й прогнозування освітнього процесу. Наголошуємо на тому, що саме формувальне оцінювання повністю реалізує студентоцентризований підхід у навчанні, дає можливість урахувати індивідуальні особливості, особистісні цінності та освітні потреби кожного здобувача. Ми розглядаємо таке оцінювання як ефективний інструмент навчання студентів різних спеціальностей і доводимо, що воно є крайім необхідним під час опанування усіх ОК освітньої програми, зокрема «Культури усного й писемного мовлення», для визначення індивідуальних освітніх потреб здобувачів; розроблення ефективної траєкторії, методів, прийомів і засобів навчання; встановлення рівня володіння студентами програмним матеріалом та перевірки розуміння його на кожному етапі навчання; мотивації до активної діяльності та підвищення результатів. Визначаємо, що для того, аби формувальне оцінювання було ефективним, варто ретельно його спланувати, зокрема дотримуватися низки стратегій, серед яких основними є стратегія обговорення та аналізу очікуваних результатів, потреб здобувачів, критеріїв успіху; стратегія представлення й доведення розуміння та вміння; стратегія перевірки освітніх здобутків, розуміння здобувачами нової інформації; стратегія виявлення прогресу в навчанні; стратегія зворотного зв'язку; стратегія посиленої відповідальності за свої освітні результати; стратегія заохочення до самовдосконалення і взаємодії з іншими як ефективного освітнього ресурсу один для одного. У публікації також зосереджуємо увагу на тому, що кожна із зазначених стратегій має свої методи реалізації, та пропонуємо їх. Наприклад, стратегія зворотного зв'язку може реалізуватися методами аналізу помилок, поясненням чи ретроспективним аналізом, а стратегія заохочення до самовдосконалення і взаємодії з іншими – методами ділової гри та рефлексії. Проте ці методи формувального оцінювання результатів навчання здобувачів є орієнтовними, кожен викладач може добирати свої, враховуючи цілі навчальної дисципліни та мету стратегії, що застосовується.

Ключові слова: *формувальне оцінювання, стратегії формувального оцінювання, методи формувального оцінювання, здобувачі вищої освіти, освітні компоненти.*

Liudmyla OVSIENKO,

orcid.org/0000-0002-8450-7305

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Ukrainian Language Department

Institute of Philology

of Borys Grinchenko Kyiv University

(Kyiv, Ukraine) l.ovsienko@kubg.edu.ua

FORMATIVE ASSESSMENT AS AN EFFECTIVE TOOL FOR TEACHING THE CULTURE OF UKRAINIAN ORAL AND WRITTEN SPEECH TO STUDENTS

Besides active cooperation, the learning process in HEI includes diagnostics of the level of obtained results, which consists of control and verification of acquired knowledge, skills and abilities; assessment of their formation level; analysis of the obtained indicators; reflection; correction of the educational process and forecasting of further learning activities. In the article, we focus on the assessment of results, because, in our opinion, it is the main component of the educational control and the basis for analysis, adjustment and forecasting of the educational process. We emphasize that it is the formative assessment comprehensively realizes the student-centered approach to learning, makes it possible to take

into account the individual characteristics, personal values and educational needs of each applicant. We consider such an assessment as an effective tool for teaching students of different specialties and prove that it is extremely necessary during the development of all educational components of the educational program, in particular "Culture of oral and written speech", to determine the individual educational applicants' needs. As well as the development of an effective curriculum path, methods, techniques and tools; establishing the students' mastery of the program material and test their understanding at each stage of training; motivating them to be active and improve their results. The author determines that in order for the formative assessment to be effective, it should be carefully planned, in particular to comply with a number of strategies, among them the main ones are: a strategy of expected results of discussion and analysis, applicants' needs, success criteria; a strategy of presentation and conveying understanding and skill; a strategy of educational achievements verification, applicants understanding of new information; a strategy for identifying learning progress; a feedback strategy; a strategy for reinforced responsibility for one's educational results; a strategy for encouraging self-improvement and interaction with others as an effective educational resource for one another. The publication also focuses on the fact that each of these strategies has its own implementation methods and suggests them. For example, the feedback strategy can be implemented by methods of error analysis, explanation or hindsight analysis, and the strategy for encouraging self-improvement and interaction with others by methods of business games and reflection. However, these formative assessment methods of applicants' learning outcomes are tentative; each lecturer can choose his or her own, considering the goals of the academic discipline and the goals of the strategy that applies.

Key words: formative assessment, formative assessment strategies, formative assessment methods, higher education applicants, educational components.

Постановка проблеми. На шляху до неперервного і збалансованого розвитку сучасне прогресивне суспільство ставить перед усіма галузями знань і сферами діяльності нові вимоги й завдання, спрямовані на інноваційну діяльність для задоволення потреб людства й захисту інтересів майбутніх поколінь. У реалізації цих масштабних планів державі потрібні ініціативні, креативні, творчі фахівці, які вміють оцінювати результати власних і сторонніх досягнень, аналізувати, робити висновки, критично мислити, планувати, саморозвиватися, керувати емоціями та застосовувати сучасні сервіси. З огляду на це перш за все варто звернути увагу на систему освіти й побудувати її за новою парадигмою з орієнтуванням на підготовку саме такого спеціаліста. Ті підходи, методи та прийоми, які працювали досі, нині, на жаль, є вже не завжди ефективними, а іноді навіть можуть стати причиною супротиву студентів. У здобувачів покоління Z таку протидію перш за все може викликати оцінювання їхніх досягнень, яке вони досить часто сприймають як негатив і покарання, тому варто ґрунтовно підходити до розроблення та застосування системи оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти. Діагностика навчальних досягнень має бути корисною, спрямованою на їх удосконалення. Йдеться про формувальне оцінювання, що є активною формою діяльності всіх учасників освітнього процесу. Таке вимірювання результатів навчання сприяє виробленню навички вчитися, критично оцінювати свої досягнення та інших, розвивати власні траєкторії навчання. З огляду на це є потреба звернути увагу на процес діагностики навчальних досягнень студентів з конкретних освітніх компонент.

Аналіз досліджень. Проблему оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, зокрема

формуального, порушували у своїх працях О. Барна, П. Блек, Г. Браун, В. Вембер, Г. Войтків, Л. Ерл, Л. Кабан, І. Логвина, О. Локшина, Н. Морзе, Н. Мочалова, Л. Рождественська, І. Фішман. Проте, на жаль, досі немає наукових розвідок, у яких би було запропоновано стратегії формуального оцінювання студентів із конкретних дисциплін. Це дало нам поштовх до роботи в означеному напрямі.

Мета статті полягає у визначенні стратегій формуального оцінювання здобувачів вищої освіти з ОК «Культура усного і писемного мовлення».

Виклад основного матеріалу. Загальні та фахові компетентності, якими має оволодіти майбутній фахівець будь-якої спеціальності, визначено нормативними документами ЗВО, такими як ОП та РНП. Робоча навчальна програма кожної дисципліни містить інформацію про передбачувані результати навчання, що визначені закладом вищої освіти. Однак, як часто трапляється, студент має своє уявлення про те, які знання, уміння та навички він отримає, опанувавши ту чи ту дисципліну, тому для того, щоби освітній процес був повноцінним, ефективним і цікавим для всіх його учасників, необхідно, щоб викладач і здобувач були орієнтовані на один і той же результат, що є основною вимогою студентоцентрованого підходу до навчання.

Процес навчання у ЗВО, окрім активної співпраці, передбачає діагностику рівня отриманих результатів, яка складається з контролю та перевірки здобутих знань, умінь і навичок; оцінювання рівня їх сформованості; аналізу отриманих показників; рефлексії; коригування освітнього процесу та прогнозування подальшої навчальної діяльності. Зараз зосередимо увагу на оцінюванні

результатів, адже, на нашу думку, воно є основним складником навчального контролю та підґрунтям для аналізу, коригування й прогнозування освітнього процесу.

Оцінювання має низку функцій, а саме контролюючу, навчальну, діагностувальну, коригувальну, мотиваційну, розвивальну, виховну, управлінську (Локшина, 2002: 30). Воно може бути поточним/формувальним або підсумковим/сумативним. Однак, як доводять науковці (Морзе, Вембер, Гладун, 2002: 203), незалежно від типу оцінювання воно є вкрай необхідним, важливим і корисним в освітньому процесі. Хоча з досвіду можемо стверджувати, що саме формувальне оцінювання повністю реалізує студентоцентризований підхід у навчанні, дає можливість урахувати індивідуальні особливості, особистісні цінності та освітні потреби кожного здобувача.

Загалом під формувальним оцінюванням науковці (О. Локшина, Н. Морзе) розуміють інтерактивне вимірювання результатів навчання, яке дає змогу викладачам визначати потреби студентів та адаптувати до них освітній процес, а здобувачам – зрозуміти свої помилки, контролювати власне зростання, планувати подальшу траєкторію навчання. Саме останні є активними учасниками такої діагностики, адже вони не лише вимірюють власні досягнення (самооцінювання) та результати діяльності однокласників (взаємооцінювання), але й долучаються до розроблення критеріїв оцінювання своїх знань. Таким чином, відбувається взаємозв'язок між усіма учасниками освітнього процесу, спрямований на розуміння студентом подальших етапів діяльності в процесі опанування дисципліни, що підвищує його мотивацію до навчання. Така діагностика дає змогу пересвідчитися в тому, що здобувач правильно діє на шляху до поставленої освітньої мети, а також визначити, на які аспекти варто звернути увагу. На основі отриманої інформації про результати навчання студентів викладач може коригувати освітній процес, добирати інші методи, прийоми, засоби навчання тощо. Варто зауважити, що студенти не повинні «боятися» оцінювання; це має бути звичайний процес, орієнтований на виявлення їхніх потреб.

Формувальне оцінювання має індивідуальне спрямування, адже діагностує результати кожного студента окремо; неприпустимим є порівнювання його показників з показниками інших здобувачів. Воно не передбачає суперництва чи конкуренції серед учасників освітнього процесу, тому викладачеві не варто критикувати їхні помилки, потрібно дати можливість самим удосконалювати

свій рівень компетентності. Звернемо увагу на те, що таке оцінювання буде справді ефективним лише тоді, коли студент постійно буде аналізувати свій процес навчання, робитиме висновки, отже, поліпшуватиме результат.

Перевагою формувального оцінювання є те, що воно передбачає елементи рефлексії, тобто відбувається зворотній зв'язок між здобувачем та ступенем досягнення ним поставлених мети й завдань. Студент бачить свої результати, порівнює їх із попередніми здобутками, акцентує увагу на помилках, доходить висновків, отже, формує стійку мотивацію до навчання.

Таким чином, формувальне оцінювання є ефективним інструментом навчання студентів. Воно є вкрай необхідним під час опанування усіх ОК освітньої програми для визначення індивідуальних освітніх потреб здобувачів; розроблення ефективної траєкторії, методів, прийомів і засобів навчання; встановлення рівня володіння студентами програмовим матеріалом та перевірки розуміння його на кожному етапі навчання; мотивації до активної діяльності та підвищення результатів.

Для здійснення формувального оцінювання результатів знань, умінь і навичок з будь-якої дисципліни навчального плану, зокрема «Культури усного і писемного мовлення», викладачеві спочатку необхідно розробити такий план дій:

- визначити мету й завдання навчання;
- ознайомити здобувачів із програмними результатами навчання та перспективами, які відкриваються перед ними після засвоєння матеріалу;
- дати можливість студентам обговорити визначені результати, висловити думку про те, що для них є важливим, цікавим, складним, на що слід звернути особливу увагу;
- відкоригувати план отримання результатів навчання з огляду на побажання здобувачів.

При цьому слід дотримуватися таких правил:

- організовувати освітній процес разом зі студентами;
- підтримувати постійну комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу (між викладачем і студентами, студентів між собою);
- обов'язково здійснювати рефлексію.

Формувальне оцінювання не слід розглядати як один із етапів освітнього процесу, на якому визначаються поточні чи кінцеві підсумки навчання. Це повноцінний складник навчання, який дає можливість здобути певний досвід аналізу та самоаналізу, заповнити прогалини у знаннях та рухатися далі (Войтків, 2010: 45). Основними засадами такого оцінювання є зосередження уваги на освітніх досягненнях здобувача, а не на його особис-

тості; наявність чіткої формули, за якою підраховується кінцевий результат, аби студент сам міг визначити свою оцінку; акцентування уваги на освітньому прогресі здобувача та його успіхах, а не на оцінці; створення атмосфери довіри, відкритості, чесності, взаємоповаги, адже всі думки мають право на існування, студент може відкрито їх висловлювати та обговорювати в колективі.

Щоби формувальне оцінювання було ефективним, варто ретельно його спланувати таким чином:

- визначити пріоритетні напрями оцінювання (які саме програмні результати потрібно перевіряти);

- розробити план видів діяльності, які підлягатимуть контролю, та графік оцінювання; при цьому оцінювання слід проводити на всіх етапах навчання, а саме на початку вивчення теми (щоб з'ясувати, якою інформацією вже володіють здобувачі, та активізувати їхню увагу), безпосередньо в процесі навчання (для виявлення проблемних аспектів), у кінці опанування темою, модулем чи курсом (аби узагальнити і повторити матеріал, підбити підсумки, спланувати подальший освітній процес);

- розробити систему оцінювання кожного виду діяльності, яка конструктивно узгоджується з метою та завданнями освітньої компоненти;

- встановити відносну вагу кожної оцінки формуального вимірювання для кінцевого результату;

- розробити та запровадити графік оцінювання (зворотного зв'язку), аби всі види діяльності підлягали діагностиці, а кінцева оцінка була достовірною;

- дібрати найефективніші методи формуальної діагностики, які відповідатимуть меті й завданням ОК та освітнім потребам здобувачів;

- дібрати такі інструменти для оцінювання освітніх результатів здобувачів, які би підвищували їхню мотивацію до навчання, адже, як показує досвід, звичайне виставлення балів її суттєво знижує;

- розробити цікаві завдання та «сценарії» до їх виконання;

- навчити студентів здійснювати самооцінювання/самоаналіз і взаємооцінювання результатів.

До формуального оцінювання можна залучати експертів/менторів – авторитетних фахівців-практиків зі спеціальності. Ними можуть бути актори, письменники, поети, журналісти, телеведучі, підприємці, вчителі, спортсмени, дизайнери, перекладачі. Експертну оцінку можна нада-

вати в синхронному чи асинхронному режимі, за допомогою різних сучасних сервісів. За умови співпраці з авторитетними експертами у студентів зростає зацікавленість предметом вивчення, а оцінка за той чи інший вид діяльності матиме значно більшу вагу, ніж би мала оцінка викладача. Окрім того, така практика є ефективною для формування у здобувачів умінь здійснювати взаємооцінювання, яке, як уже зазначалося, є важливим складником процесу формуального оцінювання результатів навчання.

Для ефективності освітнього процесу варто дотримуватися низки стратегій формуального оцінювання, серед яких основними є такі:

- стратегія обговорення та аналізу очікуваних результатів, потреб здобувачів, критеріїв успіху;

- стратегія представлення й доведення розуміння та вміння;

- стратегія перевірки освітніх здобутків, розуміння здобувачами нової інформації;

- стратегія виявлення прогресу в навчанні;

- стратегія зворотного зв'язку;

- стратегія посиленої відповідальності за свої освітні результати;

- стратегія заохочення до самовдосконалення і взаємодії з іншими як ефективного освітнього ресурсу один для одного.

Кожна стратегія має свою мету та методи її реалізації.

Відповідно до поставлених цілей стратегій спробуємо представити орієнтовні методи навчання, спрямовані на формуальне оцінювання результатів студентів з ОК «Культура усного і писемного мовлення».

Спочатку зазначимо, що метою навчальної дисципліни є «формування мовно-комунікативної компетентності студентів; усвідомленої позитивної мовної поведінки; оволодіння нормами сучасної української літературної мови; набуття навичок оперування термінологією майбутньої спеціальності; уміння користуватися різними функційними стилями й підстилями в навчальній діяльності та професійному вжитку; формування навичок комунікативно виправданого використання засобів мови з дотриманням етикету фахового спілкування; формування універсальних компетентностей *soft skills*» (Овсієнко, 2020: 3). Завданнями ОК є «виховання в студентів почуття національної свідомості, що значною мірою сприяє підвищенню мотивації вивчення української мови; формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, предметної, прагматичної, соціокультурної компетентностей студентів на основі свідомого опанування мовної і мовленнє-

вої теорії; корекція орфографічної та пунктуаційної грамотності майбутніх фахівців; збагачення словникового запасу студентів термінологічною лексикою та фразеологією» (Овсієнко, 2020: 3).

Методи формувального оцінювання запропоновано з урахуванням цілей дисципліни та мети кожної стратегії.

Спільною метою всіх стратегій є коригування діяльності з підвищення ефективності/результативності освітнього процесу; досягнення студентом максимального результату, однак кожна з них має свою унікальність.

Так, стратегія обговорення й аналізу очікуваних результатів, потреб здобувачів, критеріїв успіху має на меті конкретизацію освітніх очікувань студентів від вивчення тієї чи тієї теми або усієї дисципліни загалом; ознайомлення з критеріями оцінювання (найкраще, коли критерії розроблені разом зі здобувачами). Ця стратегія є однією з найголовніших, адже без неї не буде успіху і задоволення від процесу навчання. Основними методами реалізації означеної стратегії є такі:

- метод групової дискусії, що ґрунтується на обміні думками і дає можливість її учасникам відчувати себе причетними до процесу прийняття рішень;

- метод мозкового штурму, який забезпечує комунікативну спрямованість освітнього процесу, реалізує студентоцентризований підхід до навчання студентів, сприяє розвитку їхнього критичного мислення, креативності, умінню бачити перспективу, ставити перед собою реальні освітні завдання та оцінювати можливості тощо.

Мета стратегії представлення й доведення розуміння та вміння полягає в тому, щоби дати змогу здобувачеві відтворити набуті знання й довести свої вміння. Методами реалізації цієї стратегії є такі:

- метод Сократа (евристична бесіда), який передбачає активний діалог між викладачем і здобувачами через систему запитань, спонукає останніх до формулювання висновків і забезпечує максимальну активність на занятті;

- метод круглого столу, що дає можливість усім здобувачам висловити думку, показати свої знання і вміння; він допомагає навчити студентів аналізувати, коментувати, критично оцінювати себе та інших.

Метою наступної стратегії (стратегія перевірки освітніх здобутків, розуміння здобувачами нової інформації) є діагностування отриманих студентом знань, умінь і навичок здобувачів. Реалізувати її можна різними методами, зокрема такими:

- метод вправ і завдань, що допомагає викладачеві зрозуміти, наскільки студенти засвоїли матеріал і вміють його практично застосовувати;

- проєктний метод, який забезпечує студентоцентризований підхід до навчання і допомагає поетапно перевірити освітні здобутки студентів.

Стратегія виявлення прогресу в навчанні має на меті визначити, чи здобуває студент для себе нові знання, уміння й навички. Це можна реалізувати низкою методів, зокрема такими:

- метод анкетування, що передбачає опитування всіх студентів і дає можливість викладачеві отримати інформацію про їхній рівень знань, умінь і навичок та якісні зміни загального освітнього результату;

- метод аналітики, основне завдання якого полягає в інформуванні викладача про освітні потреби й проблеми здобувачів; він може реалізуватися у формі звичайної таблиці Excel, у якій кожен студент позначає маркуванням ступінь виконання завдань (наприклад, синій – не виконав, жовтий – у процесі виконання, зелений – виконав), отже, дає сигнал про те, чи потребує він допомоги.

Метою наступної стратегії є надання зворотного зв'язку за різними показниками і критеріями успіху, із якими студенти були ознайомлені на початку вивчення дисципліни, модуля чи теми. Ця стратегія дає можливість викладачеві зреагувати на ті проблеми, які виникли у здобувачів під час опанування матеріалу й виконання завдань. Здійснити це можна за допомогою таких методів:

- метод аналізу помилок, що сприяє корегуванню і вдосконаленню конкретних умінь і навичок здобувачів;

- метод пояснення, за якого викладач може в стислій формі пояснити студентові незрозумілий матеріал, зосередити увагу на питаннях, які його цікавлять;

- метод ретроспективного аналізу, який передбачає порівняння сьогоденних досягнень здобувача з цілями і завданнями програми, усвідомлення ним позитивної траєкторії освітнього зростання; важливо пам'ятати, що не можна порівнювати результати студентів; важливо наголосити на особистих досягненнях кожного (нехай і не значних).

Стратегія посиленої відповідальності за свої освітні результати має на меті навчити студентів обмірковувати своє навчання, визначати етапи діяльності для досягнення вищого результату. Її можна втілити за допомогою таких методів:

- метод інтроспективного аналізу, який допомагає студентові з'ясувати етапи та рівень свого

прогресу в навчанні, проаналізувати шлях до отриманого успіху, усвідомити особисту роль у цьому процесі;

– метод перспективного аналізу, основним завданням якого є формулювання завдань на майбутнє з урахуванням попередніх результатів навчання.

Стратегія заохочення до самовдосконалення та взаємодії з іншими зорієнтована на те, щоб «зробити» здобувачів ефективним освітнім «ресурсом» один для одного (студенти допомагають один одному розвиватися, навчаються комунікувати, взаємодіяти, співпрацювати тощо). Означена стратегія передбачає застосування таких методів:

– метод ділової гри, що покликаний розвивати творчі здібності, активність, самостійність і відповідальність здобувачів, вміння співпрацювати на результат, приймати рішення у нестандартних обставинах тощо;

– метод рефлексії, який полягає в тому, щоб звернути увагу здобувачів на свої знання, вміння й навички, замислитися над освітніми здобутками і прогалинами, допомогти знайти шлях вирішення проблеми, сприяє розвитку вмінь самоаналізу та самовдосконалення кожного учасника освітнього процесу.

Усі зазначені стратегії та методи їхньої реалізації взаємопов'язані між собою, їх можна застосувати у будь-якій послідовності.

Висновки. Таким чином, у рецепції ми розглядаємо формувальне оцінювання як ефективний інструмент навчання студентів різних спеціаль-

ностей і доводимо, що воно є вкрай необхідним під час опанування усіх ОК освітньої програми, зокрема «Культури усного й писемного мовлення», для визначення індивідуальних освітніх потреб здобувачів; розроблення ефективної траєкторії, методів, прийомів і засобів навчання; встановлення рівня володіння студентами програмним матеріалом та перевірки розуміння його на кожному етапі навчання; мотивації до активної діяльності та підвищення результатів. Визначаємо, що для того, аби формувальне оцінювання було ефективним, варто ретельно його спланувати, зокрема дотримуватися низки стратегій, серед яких основними є стратегія обговорення та аналізу очікуваних результатів, потреб здобувачів, критеріїв успіху; стратегія представлення й доведення розуміння і вміння; стратегія перевірки освітніх здобутків, розуміння здобувачами нової інформації; стратегія виявлення прогресу в навчанні; стратегія зворотного зв'язку; стратегія посиленої відповідальності за свої освітні результати; стратегія заохочення до самовдосконалення і взаємодії з іншими як ефективного освітнього ресурсу один для одного. У публікації також зосереджуємо увагу на тому, що кожна із зазначених стратегій має свої методи реалізації, які ми пропонуємо.

У перспективі плануємо продовжити дослідження в цьому напрямі та розробити систему вправ і завдань для формувального оцінювання студентів з дисципліни «Культура усного і писемного мовлення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтків Г. Формувальне оцінювання майбутніх учителів фізики. *Підготовка майбутніх учителів фізики хімії біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. 2010. С. 44–46.
2. Локшина О. Контроль та оцінка успішності учнів у школах Західної Європи. Київ : КМІУВ ім. Б. Грінченка, 2002. 52 с.
3. Морзе Н., Вембер В., Гладун М. Використання цифрових технологій для формувального оцінювання. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. 2002. С. 202–214.
4. Овсієнко Л. Робоча програма навчальної дисципліни «Українські студії: культура усного і писемного мовлення (українська)». Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 36 с.

REFERENCES

1. Voitkiv H. Formuvalne otsiniuvannia maibutnikh uchyteliv fizyky [Formative assessment of future physics teachers]. Zbirnyk tez dopovidei II Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii "Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizyky khimii biolohii ta pryrodnychykh nauk v konteksti vymoh Novoi ukrainskoi shkoly". 2010. S. 44–46 [in Ukrainian].
2. Lokshyna O. Kontrol ta otsinka uspishnosti uchniv u shkolakh Zakhidnoi Yevropy [Monitoring and evaluation of student achievement in Western European schools]. Kyiv: KMIUV im. B. Hrinchenka, 2002. 52 s [in Ukrainian].
3. Morze N., Vember V., Hladun M. Vykorystannia tsyfrovyykh tekhnolohii dlia formuvalnoho otsiniuvannia [Using digital technology for formative assessment]. Open educational e-environment of modern University, special edition. 2002. S. 202–214 [in Ukrainian].
4. Ovsienko L. Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny "Ukrainski studii: kultura usnoho i pysemnoho movlennia (ukrainska)" [Working program of the discipline "Ukrainian Studies: Culture of Oral and Written Speech (Ukrainian)"]. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. 2020. 36 s. [in Ukrainian].